

Habiri i Hebreji*).

Napisao nadrabini **Dr. Beno Heisz**, Sisak.

Opća seoba semitskog naroda oko g. 2500 prije Hr. i posebna seoba Izraelaca oko 1800. god. pr. Hr., promijenila je lice Prednje Azije i unijela nov život i novu kulturu u područje Jordana. Glavno predzide povjesnih događaja bila je Palestina. Da nju prisvoje, borili su se osobito Hebreji i Filistejci dugi niz godina. Palestina je od drevnih vremena bila obala, o koju su se poput morskih valova lomili narodi, što su se selili s juga i sjevera. Odakle su Hebreji došli u zemlju, tko su oni bili, jesu li oni istovjetni sa Izraelcima, tu se razilaze mnijenja stručnjaka. Sigurno su Hebreji živjeli već prije Abrahama, koji je sačinjavao samo jedno ugledno pleme među ostalim Hebrejima¹⁾. Da je Kaldeja bila pradomovina Hebreja, to je doduše biblijska tvrdnja i to valjda samo za Abrahamovo pleme. Druga Hebr. plemena imala su po svoj prilici svoje sjedište u Kananu, Egiptu i Babiloniji. Samo na taj način moglo bi se protumačiti vječito iseljavanje i useljavanje starih Hebreja. — Isto tako dvojben je pradomaj i porijetlo Filistejaca. Prvi puta glasi biblijska relacija, da potiču iz Kaftora²⁾, drugi put iz Kasluha³⁾ a najzad iz Arama⁴⁾. O Filistejcima drugi puta. O starim Hebrejima kaže P. Thomsen u svom djelu⁵⁾:

Valovi naroda, koji su u 15. stolj. prije Hr. poplavili stare kulturne zemlje, stavili su i semitska plemena u gibanje. Među njima istakoše se osobito »Habiri«, koji su pozvali pojedine kraljeve u svoju zemlju, da ratuju sa susjedima i ostalim neprijateljima. Ovi (Habiri) su po svoj prilici identični sa Hebrejima; dakle iza god. 1450 pr. Hr. počinje prvo useljavanje Izraelaca, koje se svršilo osnivanjem narodnoga kraljevstva. — Po Thomsenu dakle bili bi Habiri, Hebreji i Izraelci jedan te isti narod, t. j. iz početka su se zvali Habiri, kasnije Hebreji, a na posljetku Izraelci. — Njihovo zajedničko pismo bilo je klinovo pismo,

*) Ova je rasprava stigla uredništvu već početkom meseca maja.

1) Usp. Ewald: Hebr., Stade: die Entstehung des Volkes Israel.

2) כַּפְתּוֹר Kapadocija. možda današnja Kreta.

3) כּוּלְחָא Kolhia.

4) אַרַם.

5) Palästina und seine Kultur in 5. Jahrtausenden, str. 59.

jer nijedna pločica, kojih se mnogo našlo u Palestini, nije poznavala drugo pismo osim klinovog. Hebrejske pločice nalazimo mi tekar u god. 1000 pr. Hr. — Tako je na primjer spomenik moapskog kralja Meše, koji se našao oko god. 1868. na istočnoj strani Jordana, napisan u starom hebrejskom jeziku, i datira iz god. 1000 pr. Hr.⁶⁾

Ali takvim dokazivanjem pomoću natpisa dade se jedva znanstveno ustanoviti starost jednog naroda ili jezika, jer nije isključeno, da će eventualna nova iskapanja i novi nalazi donijeti sasvim druge znanstvene rezultate.

Ovaj Thomsenov izvod obzirom na naziv »Habiri«-Hebreji slijedi i Prof. Gavro Manojlović u svom djelu: »Povijest staroga Orijenta o pločicama Tell-el Amarne i Habirima«⁷⁾ i Prof. Sović u svom djelu »Habiri i Izraelci«.

Prvi puta susrećemo Habire na pločicama Tel-el Amarne, koje su bile iskopane god. 1887-88, a potiču iz 14. stoljeća pr. Hr., u vrijeme Egipatskog kralja Amenofiza III. ili IV. Sadržaj tih Tel-el Amarnskih pločica u kratko glasi: »Habiri uznemiruju sa istoka južnu Siriju i Palestinu i pljačkaju zemlju. Abdihiba, jeruzalemski knez, se gorko tuži i pita Faraona »Zar da se Habiri dočepaju i kraljevskih gradova? Ne dođu li ove godine tvoje čete, sve će zemlje pripasti Habirima«.

Prof. Manojlović tvrdi⁸⁾: »Za Amenofiza IV. t. j. oko god. 1375. — 58. pr. Hr., još ni spomena nema o kakovu narodu izraelskom«, ali Habiri t. j. Hebreji, spominju se po Tel-el Amarnskim izvješćima, kao praoci Izraelaca.

Prof. Sović naprotiv hoće da dokaže, »da je izraelski narod postojao za Amenofiza III. i IV., t. j. oko 1400 pr. Hr., da su Izraelci-Hebreji odnosno Habiri, prije, za i poslije Tel-el Amarnskog doba eksistrali«.

Dalje tumače Sović i Manojlović, da su Hebreji identični sa Habirima.

Zanimljivo je pratiti naučna razmatranja obojice učenjaka. Časno je za hrvatsku bogoslovnu književnost, sa kakvom su jakošću duha obojica obradili ovu temu. Ali sam slobodan primjetiti, da to nema biblijsko-historijske podloge i ne odgovara historijskim podacima, kako Manojlović izjavljuje, da su Hebreji (Habiri) bili praoci Izraelaca, kako to primjećuje i sam Sović. Istina je samo to, da je Abraham, savremenik Hamurabia, (19. st. pr. Hr.) bio u bibliji nazvan Hebrejac⁹⁾, a istom njegov unuk Jakob istupa kao nosilac imena Izraelac. U ovom smislu, ali samo u ovom smislu, bili bi Hebrejci praoci Izraelaca. Što se tiče teze, da su Hebreji istovjetni sa Habirima u Amarni, što Thomsen, Manojlović i Sović uzimaju kao dokazan rezultat istraživanja, o kojoj su temi već pisali Zimmermann i Winkler (Die Keilinschriften und das

6) Nalazi se u Louvre-u u Parisu.

7) *Historia antiqui Orientis de tabulis Tell-el Amarnensibus et »Habiris«.*

8) str. 41.

9) Gen. 14, 13.

a. T.), to je po mome mišljenju samo izmišljena hipoteza. Iz stara talmudskoga vrela jasno se vidi, da su Habiri bili neki stari perzijski narod, koji je naprama izraelskom ili judejskom narodu veoma često bio neprijateljski raspoložen. Iz ovoga talmudskog vrela proizlazi, da su Habiri dugo prije Kaldejaca provalili u mnoge zemlje i da su sigurno i Egiptu prijetili u vrijeme Amenofiza III. (oko 1400. god.) i ovi se Habiri spominju u Tel-el Amarni, a ne Hebrejci.

U navedenom talmudskom vrelu su istodobno veoma ljepo opisani religiozni običaji »Habira« i ove religiozne ceremonije nemaju nikakve sličnosti sa religioznim običajima starih Hebreja¹⁰).

Dobrotvornost.

Činiti dobro bližnjemu znači u hebrejskom: vršiti pravdu; u grčkome: ukazati sa učešće ili vršiti milost; u latinskom: ukazati ljubav; u francuskom: davati milostinjnu. U tim raznim izrazima očigledno je poniženje principa ljubavi prema bližnjemu: prvi znači dužnost, drugi samo simpatiju, treći čuvstvo, kao posledicu razmišljanja, ali ne dužnosti, a četvrti dobru nameru.

(P. J. PROUDHON: On'est-ce que la propriété? Paris 1842. I. str. 202.)

Čudorednost Jevreja.

Čudorednu snagu, koju vera daje Jevrejinu, ona mora da pokaže svetu svojim kreposnim životom. »Tri su obeležja, po kojima se poznaje Izrealičanin: On je stidljiv, milosrdan i dobrotvoran« (Jebəmot 79). »Ko jednog Nejevreja prevvari na bilo koji način ili ga ošteti, taj oskrvnjava ime Božje i poćini težak greh«. (Mose ben Maimon ka Kelimu 12, 7).

(J. WEIGL: Das Judentum, Berlin 1911, str. 82.)

¹⁰) Isporedi talmudsku knjigu Gitin str. 17., Jebəmot str. 63 i Kidušin str. 72. —

נמין ו"ו הא מקמי דנותרו חברי לבבל הא לבתר דאתו חברי לבבל. חברי הן פרסאי שיש לפרסויים יום תג שאין מודליקין אור באותו יום אלא בבית עבודת אלילים שלהם.
 ובמית ס"ג אמרו ליה לרבנן ונתן אתו חברי לבבל.
 חברי פרסויים רשעים ומכזין ואונם מכירים כבודם של ישראל.
 קידושין ע"ב. הראוי "חברין" דמיין למלאכי הבלה.